

**ДОСВІД РОЗРОБКИ БІОГРАФІЧНОГО ПІДХОДУ В РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ ЗНАТЬ
ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ**

УДК 37.018.2

Ірина Розман, кандидат педагогічних наук, доцент
Мукачівського державного університету

**ДОСВІД РОЗРОБКИ БІОГРАФІЧНОГО ПІДХОДУ В РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ ЗНАТЬ
ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ
В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ**

У науці накоплено значний досвід використання біографічного методу в розв'язанні різних дослідницьких завдань. Він має міждисциплінарно-інтегративний характер. Для розвитку педагогічної біографістики він становить інтерес і цінність із двох основних позицій: а) як науково-теоретичний інструментарій, що сприяє підвищенню ефективності аналізу джерельних матеріалів для вивчення педагогічних персоналій в історичній ретроспективі; б) як практично-експериментальний інструмент, який також може бути корисним у вивченні персоналій в ретроспективі, зокрема дозволяє зібрати додаткові свідчення про них у живих носіїв інформації тощо.

Ключові слова: біографічний метод, педагогічна персоналістика, педагогічна біографістика, історико-педагогічна наука.

Літ. 13.

Ірина Розман, кандидат педагогических наук, доцент
Мукачевского государственного университета

**ОПЫТ РАЗРАБОТКИ БИОГРАФИЧЕСКОГО ПОДХОДА В РАЗНЫХ ОБЛАСТЯХ
ЗНАНИЙ И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В ИСТОРИКО-
ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ИССЛЕДОВАНИИ**

В науке накоплен значительный опыт использования биографического метода в решении различных исследовательских задач. Он имеет междисциплинарно-интегративный характер. Для развития педагогической биографистики он представляет интерес и ценность из двух основных позиций: а) как научно-теоретический инструмент, способствующий повышению эффективности анализа исходных материалов для изучения педагогических персоналий в исторической ретроспективе; б) как практический экспериментальный инструмент, который также может быть полезным в изучении персоналий в ретроспективе, в частности позволяет собрать дополнительные свидетельства о них в живых носителей информации и др.

Ключевые слова: биографический метод, педагогическая персоналистика, педагогическая биографистика, историко-педагогическая наука.

Iryna Rozman, Ph.D.(Pedagogy), Associate Professor
Mukachevo State University

**THE EXPERIENCE OF DEVELOPING OF THE BIOGRAPHICAL APPROACH IN THE
VARIOUS BRANCHES OF SCIENCE AND THE POSSIBILITIES OF ITS USING IN THE
HISTORICAL AND PEDAGOGICAL RESEARCH**

The article reveals the experience of developing of the biographical approach in various fields of knowledge and the possibilities of its creative using in the historical and pedagogical research. The topicality of the problem determine to the fact that the historical and pedagogical science has accumulated a large number of scientific, educational, popular science literature about the life and activity of prominent teachers and educators. Therefore, their investigation needs the development of appropriate scientific tools.

It is shown that the biographical method is actively developed in psychology, sociology, historical science, literary criticism, and other branches of knowledge, but it has not yet become the subject of a deep integrated research in pedagogical science. In each scientific field this method has its own priorities. In psychology it aims to find out the internal psychic states of the individual. Historical science uses this method to objectively reconstruct the life path and social activity of a prominent figure, and sociology – for the typology of participants in the social process.

The approaches to the using of the biographical method in the historical and pedagogical science are revealed. The procedure for applying this method in research practice involves, firstly, the consideration of the inherent features and properties of it, and secondly, the consistent using of certain methods and techniques of research. It is concluded that for the development of pedagogical biography the biographical method is of interest and value from two main points: a) as a scientific and theoretical tool for the analysis of source materials and the study of pedagogical personalities in the historical retrospective; b) as a practical-experimental tool

ДОСВІД РОЗРОБКИ БІОГРАФІЧНОГО ПІДХОДУ В РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ ЗНАТЬ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ

for the studying of various social groups. It turns out that the biographical method should find its place in the research complex of methods of pedagogical science.

Keywords: *a biographical method, pedagogical personality, pedagogical biography, the historical-pedagogical science.*

Актуальність проблеми. Радикальні зміни в гуманітарній сфері України, що розпочалися на межі 80–90-х рр. ХХ ст., стимулювали потужний процес відновлення із небуття безлічі імен більш і менш відомих педагогів, наукових і громадсько-педагогічних діячів, які зробили реальний внесок у розвиток української педагогічної думки та національної освіти. Унаслідок цього історико-педагогічна наука нагромадила величезний пласт наукової, навчальної, науково-популярної літератури про життєдіяльність визначних педагогів і освітян. На такому тлі загострилася потреба спеціальної комплексної розробки методологічних засад педагогічної біографістики, зокрема її науково-дослідницького інструментарію тощо. Одним з його важливих складників є біографічний метод, який активно розробляється в контексті дослідницьких технологій психології, соціології, історичної науки, літературознавства, інших галузей знань, однак ще не став предметом глибокого комплексного дослідження в педагогічній науці. Це актуалізує необхідність з'ясування сутнісних характеристик цього феномену та визначення його науково-пізнавального потенціалу й можливостей використання у вивченні педагогічних персоналій.

Аналіз досліджень. Важливе науково-теоретичне підґрунтя для розв'язання означених завдань, з одного боку, дає обґрунтування українськими вченими методологічних засад української історико-педагогічної науки, зокрема педагогічної біографістики в контексті наукового дискурсу (О. Адаменко, Н. Антоненко, Л. Березівська, Г. Белан, М. Богуславський, С. Гончаренко, Н. Дічек, О. Сухомлинська та ін.). З іншого боку, значний досвід науково-теоретичної розробки біографічного методу нагромадили представники різних галузей гуманітаристики, зокрема психології (Б. Ананьєв, І. Кон, Н. Логінова, М. Рибніков, С. Рубінштейн та ін.), філософії (Л. Артамошкіна, О. Валецький, І. Голубович, В. Менжулін), історичної науки (П. Попик, В. Чижко та ін.), соціології (Ю. Безпалов, Д. Рогозін, Л. Скокова та ін.) тощо. Він потребує всебічного осмислення і творчого застосування в процесі вивчення педагогічних персоналій, адже біографічний метод ще не уконституювався в системі теоретичних і експериментальних методів педагогічної науки.

Мета статті полягає у з'ясуванні та узагальненні досвіду розробки біографічного

методу в різних галузях знань задля його творчого використання в історико-педагогічній науці.

Виклад основного матеріалу. Біографічний метод, що знайшов теоретико-методологічне обґрунтування і науково-дослідницьке застосування в лоні окремих галузей знань, має міждисциплінарно-інтегративний характер. У кожній науковій галузі він має свої пріоритети, зокрема, у психології [1; 5–7; 13] спрямований на з'ясування внутрішніх психічних станів особистості, історична наука [11] використовує цей інструментарій для максимально об'єктивної реконструкції життєвого шляху і суспільної діяльності визначного діяча, а соціологія [3; 8; 12] – для соціальної типології реакцій особи як учасника соціального процесу.

Головна особливість і спрямованість використання біографічного методу в історико-педагогічній науці полягає в реконструкції біографії-життя під кутом (з метою) виявлення чинників, обставин, що визначали характер, спрямованість, здобутки наукової діяльності персоналії. У цьому сенсі педагогічна біографістика має багато спільного із його застосуванням у літературознавстві, де показ історико-культурного контексту, у якому жив і працював автор, є важливою передумовою для розуміння його творчості [4]. Звідси побутуюча в історико-педагогічній науці певна фрагментарність (а не цілісність) біографічної реконструкції, адже дослідник зосереджується на виявленні, показі насамперед тих аспектів життєвого шляху, які, на його думку, найбільш істотно позначилися, реально вплинули на наукову, професійно-освітню, громадсько-просвітницьку працю діяча.

У сучасній історико-педагогічній науці утвердився погляд О. Сухомлинської щодо використання біографічного методу в процесі дослідження педагогічних персоналій. Його суть розкривається в проекції необхідності розробки інструментарію для персоніфікованого, системного окреслення розвитку педагогічної думки України як нелінійного, багатомірного процесу якісних змін через творчі біографії педагогів, чий погляд, переконання, ідеї стали її рушійною силою. Розглядаючи біографічний метод у контексті історії педагогіки, вчена визначає його як спосіб опрацювання, аналізу джерел, згідно з яким “біографія, особистість педагога виступає, з одного боку, визначальним чинником його творчості, а з іншого –

ДОСВІД РОЗРОБКИ БІОГРАФІЧНОГО ПІДХОДУ В РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ ЗНАТЬ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ

віддзеркалює епоху або ж є її творцем”. За думкою О. Сухомлинської він “допомагає віднайти причини появи й розвитку педагогічних ідей у різних фактах біографії, розкрити сутнісні, “знакові” моменти, що стоять за ними, “побачити за нагромадженням емпіричних фактів певні закономірності” та “врахувати вплив психічного й фізичного стану педагога, тобто його психофізіології, на педагогічні погляди” [9, 5].

Через з’ясування історичної ретроспективи виникнення і становлення біографічного методу та аналізу його джерельного комплексу підійшла до з’ясування науково-аналітичних потенцій цього феномену Г. Білан. У такому контексті дослідниця також акцентує на тому, що питомий статус цієї “і традиційної, і інноваційної форми” організації досліджень “вбирає... досягнення в ареалах інших наукових галузей”. Біографічний метод вона трактує як “провідний інструмент дослідження педагогічної персоналії”, завдяки йому “педагогічна реальність розглядається у часі і просторі, об’ємно охоплює проблему в історичному культурологічному контексті” [2, 53–54].

Розуміючи роль і значення біографічного методу в історико-педагогічній науці як комплексно-інтегрованої технології вивчення особи вченого, освітянина, громадського діяча, хочемо наголосити, що процедура його застосування в дослідницькій практиці передбачає, по-перше, урахування властивих йому рис і властивостей, по-друге, послідовне дотримання етапності послідовного використання конкретних методик і технік дослідження.

Як і в психології, соціології, літературознавстві, історичній науці [1; 3 – 8; 10 – 13], в історико-педагогічній науці біографічний метод за своїми властивостями є: а) генетичним за спрямованістю, тобто розглядає життя особи на тлі історико-культурних процесів, у контексті детермінант макро- і мікросередовища; б) лонгітудним (англ. – довготерміновий) за характером вивчення об’єкта/особи, що передбачає дослідження її життєвого шляху або окремих відносно цілісних періодів життя. У першому випадку це дозволяє виявити загальну динаміку його “якісних видозмін”, у другому – виразити базові характеристики на різних біографічних циклах; в) ретроспективним, тобто зосередженим на минулому задля виявлення повчальних уроків і досвіду для сьогодення; г) природним, тобто, на відміну від штучного експерименту, оперує фактами, взятими із природного плину життя, що дозволяє виявляти і розкривати такі складні структурні когнітивно-психічні утворення особи, як здібності, талант, характер, які співвідносяться і виявляються у

вивченні реалій суспільної діяльності і наукової творчості; г) описовим і водночас синтетичним, що передбачає докладну фактографічну реконструкцію життєвого і творчого шляху та створює підґрунтя для синтезу і визначення концепції життя, творчості, суспільної активності.

Важливий блок проблем застосування біографічного методу в педагогічній біографістиці стосується використання корпусу джерел, зокрема особистого походження, у дослідницькій роботі. Ця проблема потребує окремого розгляду, тож зараз лише відзначимо, що цей компонент є всеохопним чинником і засобом її організації й проведення, який тісно взаємопов’язаний зі всіма іншими аспектами вивчення педагогічної персоналії. У такому контексті доречно згадати про підходи, згідно з якими біографічний метод часто співвідносять (отожнюють) із методом особистих документів у соціології, із архівним методом в історичній науці, із праксіметрією, аналізом продуктів діяльності, у психології.

Біографічний метод в історико-педагогічній науці розглядаємо як сукупність способів і засобів організації і проведення дослідження про життєдіяльність особи на основі нагромадження, аналізу, інтерпретації всіх можливих і доступних джерел інформації. Об’єктом дослідження біографічного методу є індивідуальний життєвий шлях персоналії, представлений у вигляді хронологічної послідовності фактів особистої біографії, що включає етапи психофізіологічного, світоглядного, духовного формування та зміст, здобутки професійної і творчої діяльності. Предметом дослідження біографічного методу є чинники, закономірності, механізми, що визначають і регулюють життєдіяльність особи, як самодостатній процес.

Така постановка проблеми зумовлює необхідність конституювання біографічного методу як окремого науково-теоретичного інструменту історико-педагогічної науки, спроможного забезпечувати здобуття об’єктивних результатів дослідження. Це актуалізує необхідність розробки аналітичних технік і процедур, які дозволять реконструювати на основі окремих об’єктивних фактів цілісний образ педагогічної персоналії та його окремі утворення у вигляді особистісних і професійних якостей, освітніх, творчих, інших життєвих здобутків.

На відміну від психології і соціології, де біографічний метод виконує емпіричні функції, тобто передбачає процедури зі збору первинної інформації безпосередньо від об’єкта дослідження, його оточення [3; 7 – 8; 12 – 13], в історії педагогіки, як і в історичній науці [11],

ДОСВІД РОЗРОБКИ БІОГРАФІЧНОГО ПІДХОДУ В РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ ЗНАТЬ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ

літературознавстві [4], використовуються вторинні інформативні матеріали, взяті з інших різновидових джерельних комплексів – від офіційних нормативно-правових актів, неопублікованих матеріалів архівів, періодичної преси до артефактів особистого походження тощо. Тому в педагогічній біографістиці він виступає як організаційний метод, що визначає, проектує порядок планування, організації і проведення дослідження. Таким чином біографічний метод стає стрижневим, координуючим стосовно інших загальних і спеціальних методів, прийомів, процедур, які використовуються для розв'язання конкретних завдань науково-біографічного дослідження.

Поряд з такою інтегративною функцією, біографічний підхід в історико-педагогічному дослідженні розглядаємо у “традиційному” значенні – як ідеографічний, тобто такий, що зосереджується на виявленні закономірностей певного конкретного життя, яке не можна екстраполювати на життя іншої людини, а лише порівнювати їхні окремі елементи.

Використання біографічного методу у психології Б. Ананьєв прив'язував до генетичних підходів розвитку особи, які відповідають його двом основним формам: онтогенез – її еволюція як психофізіологічного організму та “життєвий шлях” – як її історія у суспільстві в усій повноті проявів [1, 265]. Так само й історико-педагогічна наука не повинна звужувати методологічно-пізнавальний потенціал біографічного методу. Біограф, що вивчає педагогічну персоналію, не може редукувати її життєдіяльність до особистісно-феноменологічного аспекту, який переважно рефлексується як “супідрядний”, “причинковий”, тобто такий що детермінує “головний” діяльнісно-творчий аспект життя, який впливається в річище історико-педагогічної думки і часто/переважно становить основний сенс історико-педагогічного дослідження.

У такому контексті також цікавим є обґрунтований Б. Ананьєвим концепт генетичної персоналістики як теорії і методу біографічного дослідження життєвого шляху людини, основних подій, конфліктів, продуктів і цінностей, що розгортаються і формуються впродовж її життя за певних суспільно-історичних умов. Тому вивчення особи як історичного феномену, за словами вченого, неминуче рефлексує не лише процес її виховання і становлення за певних соціальних умов, а й епоху, країну, суспільний лад, сучасників, соратників, співробітників або, навпаки, ворогів, – загалом співучасників, справ, часу, подій, у які була втягнута особа. Отже,

біографічне дослідження особистості, її життєвого шляху і творчості є рід історичного дослідження у будь-якій галузі знань – мистецтвознавстві, історії науки і техніки, психології і т. ін. [1, 265].

Педагогічна біографістика також орієнтована на вивчення творчої індивідуальності вченого та різних форм її прояву: становлення світогляду, зумовленість вибору дослідницьких проблем (національні потреби, освітні й наукові виклики, особисті уподобання тощо), стилі і форми репродукції результатів творчої, професійної, науково-організаційної праці тощо. З цих та інших елементів складається цілісність особистості вченого-педагога, що проявляється в нерозривному взаємозв'язку його особистої долі та наукової творчості.

У застосуванні біографічного методу до вивчення наукових біографій учених різних галузей знань умовно визначаємо три “методологічні традиції”: “радянську” і “західну” та “пострадянську”, що еволюціонує на перетині двох перших. “Радянська” традиція цікава тим, що біографічний метод, який активно розроблявся у 1970 – 1980-х рр., був орієнтований саме на вивчення наукової творчості вчених. Вагомий внесок у цю справу зробив відомий психолог, історик українського походження М. Ярошевський. У праці “Психологія творчості і творчість у психології” та інших він обґрунтував ідею, згідно з якою “термін “творчість” вказує і на діяльність особистості, і на створені нею цінності, які з фактів її персональної долі стають фактами культури” [13, 14]. Виходячи з тези, що продукт творчості – це “текст”, який може бути осмислений лише за умов виходу за його межі у “позатекстове” життя автора, учений ставить питання: “яким же чином це життя перетворюється у предмет наукового дослідження?” [13, 18]. Шукаючи відповіді на нього, М. Ярошевський аналізує зарубіжні та вітчизняні психологічні теорії і досвід написання біографій відомих діячів. На цій основі розробляються контури “нової моделі” наукового дослідження, яка поєднує “детермінанти” і “індетермінанти” цього процесу, категорійний апарат, методіку дослідницької роботи, технологію опрацювання джерел та комплекс методичних порад, що розкриває суб'єктивні й об'єктивні чинники, які також слід враховувати при вивченні творчої біографії вченого. Ця модель [13], як доволі цілісна “технологія” вивчення творчості вченого, не втратила актуальності для вивчення сучасної педагогічної біографістики.

Останнє повною мірою стосується матеріалів, викладених у колективній монографії “Людина науки” [10] та книзі В. Карцева [5]. На основі

ДОСВІД РОЗРОБКИ БІОГРАФІЧНОГО ПІДХОДУ В РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ ЗНАТЬ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ

аналізу значного науково-методологічного і практично-біографічного досвіду в них розкривається широкий комплекс теоретичних проблем щодо створення біографій учених: особистісне формування; становлення наукових шкіл; значення “закономірного” і “випадкового” у цих процесах; етика наукових стосунків, зокрема співавторства; визначення наукових пріоритетів тощо. Таким чином, було закладено важливий фундамент для дослідження біографії вченого як окремого розділу історії науки і наукознавства.

У контексті формування науково-методологічного інструментарію педагогічної біографістики актуалізуємо зарубіжний досвід вивчення наукової творчості, що ґрунтується на результатах емпіричних досліджень. Гадаємо, для вивчення історичних персоналій, з якими сучасний біограф апіорі не може мати безпосереднього контакту, цікавими і корисними можуть бути розроблені американськими вченими підходи, критерії, чинники, які дозволяють виявляти і враховувати, як загальні та особливі обставини їхнього життєвого досвіду (ранні прояви інтелектуальних здібностей або початок трудової діяльності, незацікавленість дитячими іграми, самостійність суджень, час відходу з батьківському дому тощо) згодом позначилися на характері і здобутках творчої праці (В. Едусон). Є цікаві методики, які за певними ознаками (Дж. А. Чемберс виявив їх 16) дозволяють з'ясувати істотні відмінності між “видатними” і “пересічними” науковцями або ж за кількістю і змісту наукових публікацій за роками визначати динаміку творчої продуктивності вченого з урахуванням його приналежності до певної галузі знань (Х. Леман) тощо [6 – 7].

Доволі продуктивним для вивчення історичної особи може бути творче використання розроблених в експериментальній соціології біографічних методів, що орієнтують на вивченні особи в контексті історії та взаємин з іншими людьми, сприяють реконструкції її “життєвої програми” та просторово-часової організації її професійного, сімейного, творчого життя, природного і соціального середовища тощо [12]. Зокрема, як приклад відзначимо методику проведення “біографічного інтерв'ю” (опитування, бесіда, анкетування) з особами (родичі, колеги, друзі), які знали досліджувану персоналію. За умов коректного застосування на певних наукових засадах вона дозволяє поглибити уявлення про різні життєві цикли (дитинство, юність тощо) та сфери життєвого досвіду (родина, кар'єра, громадська діяльність і т. ін.) [12]. Це ж стосується психобіографії – методу, розробленого

у межах фрейдизму. Попри притаманну йому “біологізацію психічних явищ і психологізацію соціальних”, він дозволяє на основі конкретних методик вивчати, осмислювати особу на різних стадіях розвитку під кутом впливів “психологічно значущих подій”, що мали місце в дитинстві [7].

Висновки. Психологія, соціологія, історична наука, літературознавство, інші галузі знань нагромадили значний досвід використання біографічного методу в розв'язанні різних дослідницьких завдань. Для розвитку педагогічної біографістики він становить інтерес і цінність із двох основних позицій: а) як науково-теоретичний інструментарій, що сприяє підвищенню ефективності аналізу джерельних матеріалів для вивчення педагогічних персоналій в історичній ретроспективі; б) як практично-експериментальний інструмент, який також може бути корисним у вивченні персоналій в ретроспективі, зокрема дозволяє зібрати додаткові свідчення про них у живих носіїв інформації тощо. Цей досвід потребує творчого використання в розробці методологічних засад біографічного методу як складника науково-дослідницького комплексу методів педагогічної науки.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – М., 1977. – 380 с.*
2. *Белан Г. В. Біографічний метод в історико-педагогічній науці: провідні тенденції становлення / Г. В. Белан // Педагогічний дискурс: зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький: ХГПА, 2013. – Вип. 15. – С. 50–54.*
3. *Беспалова Ю. М. Биографические исследования в социологии культуры [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://www.unlv.edu/centers/cdclv/archives/articles/bespalova_bio_studies.html*
4. *Головій О. Формування біографічного методу в українському літературознавстві XIX ст. / О. Головій // Наук. вісн. Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Лесі Українки: Філологічні науки, Літературознавство. – 2015. – № 9. – С. 33–37.*
5. *Карцев В. П. Социальная психология науки и проблемы историко-научных исследований / В. П. Карцев. – М.: Наука, 1984. – 308 с.*
6. *Логинова Н. А. Биографический метод исследований и коррекции личности / Н. А. Логинова. – Алматы, 2001. – 173 с.*
7. *Мошкова Г. Ю. Биографический метод и проблема психологии личности ученого / Г. Ю. Мошкова // Вопросы психологии. – 1994. – № 2. – С. 131–141.*
8. *Скокова Л. Г. Біографічний метод в*

**ДОСВІД РОЗРОБКИ БІОГРАФІЧНОГО ПІДХОДУ В РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ ЗНАТЬ
ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ**

соціології: історія і специфіка застосування: Автореферат дис... канд. соціологічних наук / Л. Г. Скокова. – К.: Інститут соціології НАН України, 1999. – 20 с.

9. Сухомлинська О. В. *Передне слово* / О. В. Сухомлинська // *Українська педагогіка в персоналіях: у 2 кн. – Кн. перша. X–XIX століття / за ред. В. О. Сухомлинської*. – К.: Либідь, 2005. – С. 3–8.

10. *Человек науки: Сб. статей / Под ред. М. Г. Ярошевского*. – М.: Наука, 1974. – 392 с.

11. Чишко В. С. *Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України* / В. С. Чишко. – К., 1996. – 239 с.

12. Ядов В. А. *Социологическое исследование: Методология, программа, методы* / В. А. Ядов. – М.: Наука, 1987. – 245 с.

13. Ярошевский М. Г. *Психология творчества и творчество в психологии* / М. Г. Ярошевский // *Вопросы психологии*. – 1985. – № 6. – С.14–27.

REFERENCES

1. Anan'ev, B. G. (1977). *O problemakh sovremennoho chelovekoznan'ya* [About the problems of modern human studies]. Moscow, 380 p. [in Russian].

2. Biel'na, H. V. (2013). *Biohrafichnyi metod v istoriko-pedahohichnii nauksi: providni tendentsii stanovlennia* [Biographical method in historical and pedagogical science: the leading tendencies of formation]. Pedagogical discourse: a collection of scientific works. (Ed.). I. M. Shorobura. Khmelnytskyi: KhHPA, vol. 15, pp.50–54. [in Ukrainian].

3. Bespalova, Yu. M. *Biograficheskie issledovaniya v sotsiologii kultury* [Biographical research in the sociology of culture] [Elektronic resource]. Available at: http://www.unlv.edu/centers/cdclv/archives/articles/bespalova_bio_studies.html [in Russian].

4. Holovii, O. (2015). *Formuvannia biohrafichnoho metodu v ukrainskomu literaturoznavstvi XX st.* [Formation of the biographical method in the Ukrainian literary criticism of the XX century]. The scientific herald of Lesya Ukrayinka Eastern European

National Universit: Philology, Literary Studies. No. 9, pp. 33–37. [in Ukrainian].

5. Kartsev, V. P. (1984). *Sotsialnaya psikhologiya nauki i problemy istoriko-nauchnykh issledovaniy* [Social psychology of science and problems of historical and scientific research]. Mosov: Nauka, 308 p. [in Russian].

6. Lohynova, N. A. (2001). *Biograficheskiy metod issledovaniy i korektsii lichnosti* [Biographical method of research and correction of personality]. Almaty, 173 p. [in Russian].

7. Moshkova, H. Yu. (1994). *Biograficheskiy metod i problema psikhologii lichnosti uchenogo* [Biographical method and problem of psychology of the scientist's personality]. The Questions on Psychology, no. 2, pp. 131 – 141. [in Russian].

8. Skokova, L. H. *Biohrafichnyi metod v sotsiologii: istoriia i spetsyfyka zastosuvannia* [Biographical method in sociology: history and application specifics]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Instytut sotsiologiyi NAN Ukrayiny, 20 p. [in Ukrainian].

9. Sukhomlynska, O. V. (Ed.). (2005). *Perednie slovo* [The front word]. *Ukrainska pedahohika v pershiakh: u 2 kn. – Kn. persha. X–XIX stolittia*. Kyiv: Lybid, pp.3–8. [in Ukrainian].

10. Yaroshevskiy, M. G. (Ed.). *Chelovek nauki: Sb. statey* [Man of Science: Collection of articles]. Moscow: Nauka, 392 p. [in Russian].

11. Chyshko, V. S. *Biohrafichna tradytsiia ta naukova biohrafia v istorii i suchasnosti Ukrainy* [Biographical tradition and scientific biography in the history and the present of Ukraine]. Kyiv, 239 p. [in Ukrainian].

12. Yarov, V. A. *Sotsiologicheskoe issledovanie: Metodologiya, programma, metody* [Sociological research: Methodology, program, methods]. Moscow: Nauka, 245 p. [in Russian].

13. Yaroshevskiy, M. G. (1985). *Psikhologiya tvorчества i tvorchestvo v psikhologii* [Psychology of creativity and creativity in psychology]. The Questions on Psychology, no. 6, pp.14–27. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 27.10.2017

“Знання – не інертний, пасивний відвідувач, який приходить до нас хочемо ми цього чи ні; його потрібно шукати, перше ніж воно стане нашим; воно – результат великої праці”.

*Генрі Томас Бокль
англійський історик і соціолог*

